

Androvicz Gábor

Katonai vonások a budapesti államrendőrség szolgálati és személyi viszonyaiban (1873-1944)

Az 1873-ban belügyminisztériumi irányítás alá kerülő fővárosi rendőrség végleges államosítását az 1881. évi XXI. törvénycikk mondta ki, amely bizonyos rendeleti módosításokkal ugyan, de egészen 1944-ig alapvetően meghatározta a testület szervezetét és működését. A törvény 50. §.-a szerint: „*A fővárosi rendőrség polgári intézmény, melynek őrségi személyzete azonban belső szervezetében szigorú katonai fegyelmi szabályok alatt áll. Működésében e személyzet a felelősektől nyert utasítások szerint jár el [...]*”.¹ Jelen írás áttekintő képet kíván adni arról, hogy milyen mértékben volt jelen a katonai szemléletmód a korabeli rendőrség mint polgári intézmény narratívájában, szervezeti struktúrájában és személyi viszonyaiban, miként nyilvánult ez meg a gyakorlatban, valamint hogyan befolyásolta a szolgálat hatékony ellátását.

1. A hazai rendőrség intézményének katonai gyökerei

Az Árpád-korban frank mintára kialakított királyi vármegyék egyszerre voltak gazdasági-katonai, valamint rendészeti igazgatási egységek. A vármegyék élén a várispánok álltak, aki egy személyben látta el a közigazgatás és a rendfenntartás teendőit, székhelyükön (királyi vár) ők töltötték be a várkatonaság parancsnoki tisztségét, továbbá bírói jogkörrel is rendelkeztek. A rendfenntartó szolgálatot ellátó várnépeket (összefoglaló néven: öröket) tizedesek, száznyagok és

¹ A Budapest-fővárosi rendőrségről szóló 1881. évi XXI. törvénycikk.

hadnagyok irányítottak. Már ekkor megjelenik a *pristaldus* tisztség, amely eredetileg olyan törvényszolgát jelentett, aki a bűnnyomozásokkal és a tettesek előállításával voltak megbízva, és Laky Imre történeti értekezése szerint a rendőrök magyarországi őseinek tekinthetők.² A későbbi évszázadokban a megnevezés *poroszlóra* módosult, és egészen az 1870-es évekig a katonailag szervezett rendőrcsapat tagját értették alatta.³ A régi pesti poroszlókat olykor darabontoknak is hívták, amely szintén katonai eredetű: az erdélyi fejedelmek korában a hadjáratokban portyázó szolgálatot teljesítő egységek tagjai voltak.⁴ A török hódoltság idején a legtöbb magyar város kiváltságait elvesztve végvárrá alakult, s az igazságszolgáltatás és a közigazgatás katonai mintára szerveződött meg. A rendfenntartást a városkapitány és hadnagyai által irányított zsoldosok és városkatonák végezték, létszámuk a külső veszélyek mértékétől függően változott.⁵

Pest, Buda és Óbuda rendészete is katonai minta alapján szerveződött, élükön egy-egy főkapitánnyal (városkapitánnyal). Pest rendőrsége a városi darabontszázad volt, amely megnevezést az 1834-ben kiadott szolgálati szabályzat tartalmazza. A darabontszázad kezdetben – mint a katonai századhoz legközelebb álló forma – egy hadnagy parancsnoksága alatt állt, aki adminisztratív teendőket alig végzett. A városkapitány sokrétű teendőinek segítésére 1821-ben alkaptányi állást rendszeresítettek. A katonaság rendőri működése kizárólag az éjszakai közbiztonsági szolgálat

² LAKY Imre: *Rendőrökről rendőröknek. Laky Imre emlékkönyve*, Budapest, Ráth Mór Kkv., 1926, 26. o.

³ *A Pallas nagy lexikona*. XIV. kötet, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., 1897, 121. o.

⁴ LAKY: i. m. 28. o.

⁵ LAKY: i. m. 38–39. o.

ellátására korlátozódott, rendszeres őrjáratok formájában, egy-egy rendőrségi káplár vezetésével. A katonai alakulatok egymást váltva tartózkodtak a városban (a helyőrségben), az el-és bevezénylések közötti időszakokban a közrend és közbiztonság fenntartására 1790-ben polgárőrség („polgári őrhad”) szerveződött, amely egyenruhával és fegyverrel felszerelt, 1800-ban már kétezer tagot számláló, szigorú katonai kiképzésben részesült csapat volt.⁶

1849 után a Bach-rendszer politikai berendezkedése teljesen megszüntette a polgárság rendőri tevékenységét. Az abszolutizmus rövidnek tekinthető, mintegy másfél évtizedes fennállása alatt működő császári csendőrezredek (zsandárság) és a Bécsből „importált” rendőrhatóságok katonailag szervezett, központi igazgatás alatt álló fegyveres alakulatok voltak. Az 1920-as években született rendőrség-történeti írások értékítéletükben vegyes képet festenek a Bach-rendőrségről. A magyarság elnyomatásában aktívan közreműködő, s inkább a kormány politikai, mint a lakosság közbiztonsági érdekeit szolgáló testületet számos érzelmi alapú kritika érte. Rédey Miklós ugyanakkor rámutat arra, hogy a rendőrség intézményét hazánkban az osztrák abszolutista uralom teremtette meg: „...az osztrák »Polizei-Direktion« volt az alap, melyen a főváros rendőrsége szervezkedett. S hozzátehetem, hogy ez a szomorú emlékü rendőrség volt az, mely a katonai szervezetet egyszersmindenkorra gyűlöltté is tette nemcsak Budapesten, de az egész országban”.⁷ Dorning Henrik kritikájában az első centralizált rendőrség létrehozását méltatja: „Bármilyen gyűlöletesek voltak is az osztrák uralom teremtményei, ott, ahol

⁶ ROMHÁNYI István: Vázlatok Budapesti rendőrségének multjából II., In. *Rendőrr*, 1928. január 28, 8–9. o.

⁷ RÉDEY Miklós: A fővárosi államrendőrség I., In. *Rendőri Lapok*, 1894/1. szám 6. o.

politika nem játszott közbe, üdvös működést is ki tudtak fejteni. Arra mindenestre reá irányították a figyelmet, hogy központilag ellenőrzött és igazgatott szervekkel, különösen pedig állami szervekkel könnyebb fenntartani a közbiztonságot, mint az önkormányzati testek helyhez kötött s egyébként is kevésbé tetterős közegeivel”⁸.

2. Tervek az országos rendőrség szervezéséről 1867 után

A 1867-es kiegyezést követően, a magyarországi sajtó szabaddá válásával és a polgári nyilvánosság létrejöttével jelent meg a kialakulófélben lévő rendészettudomány szakmai fórumaként az első, teljes egészében magyar nyelvű rendőri szaklap, a *Közbiztonság*. Az alcíme szerint „*rendészeti elméleti és tapasztalati ismereteket terjesztő heti szak-közlöny*” hasábjain a friss, újszerű rendészeti kérdések mellett szakmai vitáknak is helyet adott⁹, amelyek keretében előtérbe került az országos rendőrség szervezésének kérdése is. A városok önkormányzati rendőrségeinek államosításának gondolata alulról jövő kezdeményezésekben öltöttek formát. Legaktívabb képviselői Csepy Pál győri, Sztraka György békéscsabai és O’sváth Pál sárréti csendbiztosok voltak, akik rendészeti elgondolásaikat számos alkalommal osztották meg és ütköztették egymással.

Az egyik vitaindító publikáció egy A. R. aláírással ellátott terjedelmes kézirat, amely egyebek mellett 12 intézőségi kerületre kívánja felosztani a jövőbeni rendőrség

⁸ DORNING Henrik: A vidéki rendőrség államosítása. In. BAKSA János (szerk.): *Rendőrségi almanach*. Budapest, Stephaneum, 1923, 219. o.

⁹ ABONYI Magdolna: A magyar rendőri szaksajtó kezdetei: A Közbiztonság, In. *Magyar Rendészet*, 2016/6. szám 156-158. o.

hatósági területét.¹⁰ Csepy Pál egyetért ugyan a kerületek szervezését, azonban katonai mintájú felosztási elvet javasolva: *„Miként a honvédségnél úgy az országos rendőrségnél is kerületenkinti felosztást ohajtanék, minden kerületben tekintettel a helyi viszonyokra, a megyék nagyságára, földrajzi helyzetére, egy vagy több rendőri zászlóalj lenne felállítandó egy-egy őrnagynak parancsnoksága alatt, a kellő számú lovas osztállyal [...] mert a rendőrség csakis katonailag szervezve és kezelve felelhet meg nemes hivatásának.”*¹¹

Sztraka György békéscsabai csendbiztos válaszcikkében ellenzi a katonai alapokon nyugvó szervezet felállításával, amely szerinte *„nem egyéb, mint a 20 éves szomorú múlt tapasztalatai alapján elkárhozott gendarmarie rendszer visszaállítása: mely nem politikai, hanem rendészeti szempontokból lett elkárhozatva.”*¹² A csendbiztos érzékletesen szemlélteti a katona kvalitásait és hiányosságait, illetve azok összeférhetetlenségét a rendészeti igényekkel. Szerinte a jó katona legfőbb erénye, s egyben kötelessége a vasfegyelem és a feltétlen engedelmesség, amelyek azonban gondolkodás nélküli géppé teszi. Míg ezen tulajdonságai háború esetén célszerűnek és szükségesnek bizonyulhatnak, súlyos hibaként jelentkezhetnek a rendőri

¹⁰ SZÖLLÖSY Alfréd: Adatok az államrendőrség szervezésének történetéhez, In. *A Rend*, 1927/19. szám, 1. o.

¹¹ Csepy elképzelése szerint egy zászlóalj 3-4 megye területén kerülne elhelyezésre osztályonként, illetve századonként, egymással hivatalos szolgálati összeköttetésben, így a zászlóaljparancsnok belátása szerint a bűnügyileg leginkább fertőzött területekre tudja összevonni a fegyveres erőt. A csendbiztos javaslatában a kerületek élén álló kerületparancsnokok ezredesi ranggal bírtak volna. CSEPY Pál: Irány eszmék az országos rendőrség szervezéséhez, In. *Közbiztonság*, 1869/7. szám, 25. o.

¹² SZTRAKA György: Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag, In. *Közbiztonság*, 1869/14. szám, 53. o.

nyomozati munkában és bűnüldözésben - ahol nagyobb szükség van a gondolkodásra, mint a fegyverre – „*a felmerülő körülményekből, nyom és jelekből, éles észlelődés, kombináció s a körülmények összevetése alapján fog csak sikert érni és boldogulni.*”¹³ Az egykori Bach-rendszer zsandárjainak működéséből kiindulva eleve kudarcra ítélt ötletnek tartja a katonailag szervezett rendőrség működését, amely szerinte nem fog támogatást kapni a néptől, amely minden katonában németet lát.¹⁴ Sztraka az újság következő számában ismerteti saját, polgári rendőrségről szóló programját: „*Magyarországon a rendőrségnek katonai szervezését sem szükségesnek sem üdvösnek nem találom, azért a célnak megfelelőbb, olcsóbb és így minden tekintetben előnyösebbnek az országos rendőrség polgári szervezését hiszem.*”¹⁵

A szakmai polémia harmadik szereplője O'sváth Pál Bihar megyei csendbiztos volt, aki terjedelmes vitairatát 1870-ben adta ki *Zsandár kell-e vagy pandúr?* címmel. Ebben a szerző a pandúrságról és a zsandárságról vallott nézeteit összegezve nem tartja kívánatosnak a rendőrség „*országos-katonai lábra leendő változtatását*”. Véleménye szerint egy ilyen szervezetnél félő, hogy előbb-utóbb a nemzet ellen fordul, s új rendőrség kialakítása helyett – már csak anyagi megfontolásból is – a meglévő pandúrság működését kell megreformálni. A kaszárnyarendszer mint életforma is elvetendő, mivel így a rendfenntartó közegek külön kasztot formálnak, ahelyett, hogy a nép közé vegyülve élneek: „*A katonától is azt kívánnám, hogy jobb polgár legyen, mint katona, és a rendőrre nézve, ki polgártársai belbékéje*

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ SZTRAKA György: Pár szó a tervezett rendészet szervezésére vonatkozólag II., In. *Közbiztonság*, 1869/15. szám 57. o.

*biztosítására állítottatott elő, még szigorúbban megkívánom az óvatosságot, mit ha kell [...] csupán a veszélyezett társadalom vagy egyesek belnyugalmát fegyveres kézzel megtámadók és a saját életére török ellenében változtasson erőszakká.”*¹⁶ O'sváth csendbiztos Sztraka György fentebb említett polgári alapon szervezendő rendőrségét és azon állítását is kritikával illeti, hogy a katona nem több, mint józan gondolkodásától megfosztott lény. Okfejtése szerint mind a jelenlegi pandúrok, csendbiztosok, mind pedig a szervezés előtt álló rendőrség tagjai, mint fegyveres személyek lényegében katonának tekinthetők: „*A rendőr mindég katona volt, katona ma, és katona lesz mindég.*”¹⁷ O'sváth írásában az állam külső és belső ellenségeiről szólva mérlegre helyezi a hon és a belső rend védelmét ellátó személyek munkáját. Szerinte a nyílt, látható külső ellenséggel szemben harcolók nem különb katonák a társadalom láthatatlan, „*százkezű, százszemű*” belső ellenségeit üldözőknél, akiknek életük minden perce veszélyben forog, egészségüket pedig az éjszakai szolgálat és az időjárás viszontagságai teszik tönkre. Amíg az államhatalom a haza külső biztonsága felett hivatott örködni, addig a megyék, kerületek és önálló városok hatósága a közbiztonság őrei, a rendőrök pedig gyakorlatilag megyei, kerületi és városi katonáknak tekinthetők.¹⁸

A kiegyezés utáni években a folyóiratok mellett új rendészetelméleti munkák is születtek. Kedvessy György pesti rendőrtisztviselő az államosítandó fővárosi rendőrség számára írta meg 1872-ben a *Közrendészeti vezérfonal* című munkáját, amelyet még ugyanebben az esztendőben az *Országos és*

¹⁶ O'SVÁTH Pál: „*Pandúrkorom emlékei*”... és egyéb írások, Budapest, Helikon, 2010, 45-47.o.

¹⁷ O'SVÁTH: i. m. 53.o.

¹⁸ Uo.

pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek gyűjteménye egészített ki. Kedvessy gyűjteményében definiálta a rendőrség fogalmát és feladatkörét¹⁹, és elsőként foglalkozott a „rendőri joggal”, mint szaktudománnyal. A mai értelemben vett „rendőr” szót könyvében még nem használta. A végrehajtó szolgálatot ellátó közegekkel kapcsolatban biztosok, ügynökök és rendőrkatonák különböző képzettséggel és feladattal bíró csoportjairól tett említést: „*A rendőrkatonák legjobban ott használatnak, hol szükséges adatok beszerzésére elegendő a látott- és hallottak egyszerű bejelentése; a biztosokat és ügynököket, kik rendszeren műveltebbek, tanulékonyabbak és ügyesebbek pedig ott kell használni, hol – hogy ami megtudandó volt, valóban meg is tudathassék – fontolgatni és következtetéseket kell levonni*”.²⁰

3. A budapesti állami rendőrség létrehozása

1872-ben a városegysítési törvény előkészítésekor a főbb vitapontok között szerepelt a rendőrség kérdése, illetve az akkori önkormányzati rendőrségek elmaradottságának problémája is. A kormánypárti képviselők – nyugat-európai példákra hivatkozva – a városrészek rendőrségeinek állami felügyeletében és kezelésében látták a megoldást a hosszú ideje húzódó problémára.²¹ Az állami szervezés mellett érvként szólt az ország központjának számító Pest és Buda 270 ezres lélekszáma is. A Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI.

¹⁹ SALLAI János: *A magyar rendészettudomány története*, Egyetemi jegyzet, Budapest, NKE, 2015, 23. o.

²⁰ KEDVESSY György: *Az országos és pestvárosi rendőrügyi szabályrendeletek*. Pest, Első M. Egyesült Ny., 1872, 5. o.

²¹ CZAGA Viktória et al.: *A fővárosi rendőrség története (1914-ig)*. Budapest, Budapesti Rendőr-főkapitányság, 1995, 197. o.

törvénycikk kimondta, hogy „*Buda és Pest sz. kir. fővárosok, valamint Ó-Buda mezőváros és a Margit-sziget, ez utóbbiak Pest vármegyéből kikebelezetvén, Buda-Pest főváros név alatt egy törvényhatósággá egyesítetnek*”.²² A törvény 20. §-a értelmében a főváros területén „*a rendőrséget egységes szervezettel az állam fővárosi rendőrség neve alatt saját közegei által kezeli*”. Ez a passzus ugyanakkor jelezte, hogy mindez csak átmeneti rendelkezésnek tekinthető: „*...azon esetre, ha a főváros egyesítéséig ezen a fővárosi rendőrségről szóló törvény meg nem alkottatik, a tényleges egyesítés napjától kezdve a rendőrség végleges rendezéséig a főváros jelenlegi rendőri közegei közvetlenül a belügyminiszter hatósága alá helyeztetnek...*”.²³ A fővárosi rendőrség tényleges állami kezelésbe vételére csak a városegyesítés követően, mintegy egyéves előkészítő munka után, 1873. december 15-én került sor.²⁴

Az államosítás végleges és hosszútávú megvalósítása azonban egészen 1881-ig váratott magára. Az átmeneti időszak fővárosi rendőrsége – pontos szervezeti, szolgálati és hatásköri szabályzók és iránymutatások hiányában – nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. A kormányzat és a rendőrség vezetősége egyöntetűen arra a véleményre jutottak, hogy külföldi példákat kell alapul venni és felhasználni a végleges törvény kidolgozása során. A budapesti államrendőrség fiatal organizációnak számított az európai nagyvárosok rendőrségei között: Párizs 1667-ben, Berlin 1808-ban, London 1829-ben, Bécs 1872-ben állította fel saját, állami kezelésben lévő rendőrségeit.

²² Buda-Pest fővárosi törvényhatóság alakításáról és rendezéséről szóló 1872. évi XXXVI. törvénycikk.

²³ Uo.

²⁴ CZAGA et al.: i. m. 194. o.

Az államosítás kivitelezése során felmerült az alapvető kérdés: polgári vagy katonai intézmény legyen a fővárosi testület? A döntéshozók külföldi szakmai tanulmányutak során igyekeztek választ kapni erre a kérdésre. Bizonyára fontos forrásul szolgált számukra Pázmándy Dénes országgyűlési képviselő 1876-ban írt értekezése a párizsi és brüsszeli rendőrségről, amelyben így foglalta össze tapasztalatait: *„A párisi rendőrség intézése polgári, s így korunk ízlése a fogalmaihoz inkább illő, a kivitel azonban a minden körülmények közt czélszerűbb, mert feltétlen, gyors s olcsó – a katonai. Ezen kétoldalúság, a polgári s katonai elemeknek ily ügyes egymáshoz simulása, a párisi rendőrségnek egyik legnagyobb előnye idegen vetélytársai felett. Az orosz s a német rendőrség, p. o. kizárólag katonai, következkép a néptől elszigetelt, felfogásában korlátolt; míg az egyedül polgári: a belga, hollandi, olasz, s ujabban a bécsi rendőrség is, erélytelen s lágy, a néphez nagyon is odaolvadt. Anglia viszonyai mindenben különböztvén a continensétől, rendőrsége sem ítélhető meg ily általános európai szempontokból”*.²⁵ A szakmai szempontok mellett figyelembe kellett venni a fővárosi nagyközönség igényeit is. Budapesten a rendőrség intézményét az abszolutista uralom alatt betöltött rosszemlékű szerepéből kifolyólag *„félelem, irtózat és tartózkodó ellenszenv”* fogadta, így a lakosság rokonszenvét és jóakarát csak úgy tudták elnyerni, ha szakítanak a tisztán katonai alapon szervezett rendőrség ideájával, s ezek a „házi tapasztalatok” arra sarkallták a törvényhozást, hogy polgári intézmény alakjában államosítsák a főváros rendőrségét.²⁶

²⁵ PÁZMÁNDY Dénes: *A brüsszeli és a párisi rendőrség*, Budapest, Kilián Frigyes Egyet. Könyvkereskedése, 1876, 34. o.

²⁶ RÉDEY: i. m. 6. o.

4. A budapesti államrendőrség szervezete

A testület szervezeti felépítését tekintve nagyrészt a bécsi rendőrséget tekintették mintának, amely ugyanakkor a párizsi testület struktúráját adaptálta. Ezek alapján a hivatásos rendőri állomány intéző és végrehajtó ágra oszlott. Az 1881. évi, a budapesti rendőrség államosítását végleges formába öntő XXI. törvénycikkben ez a felosztás még nem szerepelt, és csak az 1890-es években találkozhatunk először ezekkel a fogalmakkal. Az intéző és végrehajtó rendőrség hivatali elkülönítése Pázmány Dénes említett könyvében az Európában elsőként államosított párizsi rendőrségnél jelenik meg: „...az *elsőt police administrative, a másodikat police active-nak, vagy, ami inkább szokott, Police Municipale-nak* nevezik. E hivatali megosztás azonban, jól megjegyezve, csak a *Préfecturán alól kezdődik, mert a Főnökségben ép úgy összpontosul az intéző, mint a végrehajtó rendőrség [...] A polgári elem a Préfecturában, a katonai elem a Police Municipale-ban van képviselve, s ezen testek külön főnökök alatt állván, biztosítva van midnegyiknek az egymásba nem ütköző önálló működés*”.²⁷ A budapesti rendőrség esetében ez a különállás csak látszólagos volt, hiszen a végrehajtó rendőrség funkciójából fakadóan az intéző rendőrség alárendeltségében működött – az egységesség a főkapitány személyében valósult meg, aki közvetlen vezetője volt a rendőri testületnek.

Az intéző rendőrség a rendőri ügyekben rendelkező, ítélkező és intézkedő rendőri és közigazgatási hatóság volt.²⁸ Állományát hármas tagolásban, fogalmazó, számvivő és kezelő tisztviselők alkották. Az intéző rendőrség intézményi szinten a

²⁷ PÁZMÁNDY: i. m. 33–34. o.

²⁸ PALÁGYI Kálmán: *Kézikönyv a rendőrségi őrszemélyzet részére*. Budapest, Pátria, 1905, 126. o.

főkapitányságból és a kerületi kapitányságokból állt, élükön egy-egy rendőrtanácsossal vagy kerületi kapitánnyal. A tisztviselők elsősorban irodai munkát végeztek, a külső (városi) szolgálat esetükben rendkívüli szolgálatnak számított. Munkakörükbe tartozott a szabályok, rendeletek, a rendőri közegekre nézve pedig utasítások alkotása, továbbá a legkülönbélebb bírósági és adminisztratív teendők ellátása.²⁹ A kezelési szakban dolgozó tisztviselők végezték a számviteli munkákat, a pénzkezelést és könyvelést, az iratok iktatását, kiadását és irattározását.³⁰

A végrehajtó rendőrség feladatai közé tartozott a törvény, a miniszteri rendeletek, törvényhatósági rendeletek, az intéző rendőrség által készített rendelkezések végrehajtása, valamint a külső önálló rendőri szolgálat ellátása. Ezen feladatokat az egyenruházott, gyalogos és lovas csapatból álló rendőri őrség (gyakoribb nevén őrszemélyzet ill. legénység) és a detektívtestület látta el. Az őrség élén a belügyminiszter által kinevezett főparancsnok állt, akinek alárendeltségébe tartozott a rendőrfelügyelők alkotta csapattiszt kar, a teljes őrszemélyzet, továbbá a főparancsnoksághoz beosztott csapatszámvivő és a rendőrségi állatorvos is.³¹

5. A végrehajtó rendőrség szolgálata

A végrehajtó rendőrség az 1881. évi törvény értelmében szigorú katonai szellemben és hierarchiában működött. Az

²⁹ Például jegyzőkönyvek, végzések, határozatok készítése, jelentések írása, más hatóságokkal történő levelezés, engedélyek kiadása, felhívások, értesítések és bizonyítványok kiállítása.

³⁰ *A budapesti fő- és székvárosi m. kir. rendőrség működése 1894. évben.* Budapest, Pesti Lloyd-társulat, 1895, 48. o.

³¹ PALÁGYI: i. m. 127. o.

említett törvényt kiegészítő, 1892-ben kiadott főkapitányi utasítás egyes paragrafusai is ezt a militáns szemléletmódot erősítették:

- *„A rendőri őrség tagjai szolgálatuk közben ugyanazon jogokkal vannak felruházva, melyekkel a katonai örök bírnak, s a törvénynek azon különös oltalmában részesülnek, mely a hatósági személyeket illeti. Hivatalos eljárás közben tetteikért csak saját elöljáróik által vonhatók felelősségre.”³²*
- *A rendőr elöljáróival szemben a legszigorúbb katonai fegyelemre és függelemre, a legpontosabb engedelmségre és tiszteletre köteles. A rendőri őrség azon tagjai, kiknek a rendőr szolgálati tekintetben közvetlen alá van rendelve, a rendőrnek elöljárói; a rendőri őrség azon magasabb rangú tagjai, kiknek a rendőr szolgálatilag egyenesen alárendelve nincsen, valamint az intéző rendőrséghez tartozó rendőrtisztviselők pedig a rendőrnek felelőbbelők.”³³*

A rendőrség belső szervezetében előírt katonai jellegű fegyelemtartás Rédey Miklós tankönyve alapján az alábbi területeken nyilvánult meg: szubordináció (alárendeltség), a szolgálati rend és szolgálati út betartása, az érintkezés mikéntje fölfelé és lefelé, a laktanyai és szobarend, a szolgálatmenet, a szolgálatkezelés, irányítás, beosztás, a napiparancsok vétele, a

³² KRECSÁNYI Kálmán: *Kihágási eljárás jogalapját képező székesfővárosi törvényhatósági szabályrendeletek és főkapitányi rendeletek gyűjteménye, kiegészítve a székesfővárosi m. kir. állami rendőrség szervezetét, hatáskörét és működését szabályozó rendeletekkel és utasításokkal*, Budapest, Magánkiadás, 1894, 35. o.

³³ KRECSÁNYI: i. m. 60. o.

jelentéstételek, a személyzet nyilvántartása, a kivonulás stb.³⁴ A fegyelem, mint elsődleges rendőri erény fontosságát a rendőri vezetők minden korban hangsúlyozták. Tisza Miksa vidéki rendőrkapitány 1920-ban publikált értekezésében a forradalmi idők tanulságait, a rendőrség akkori válságának és megbomlásának okát is a fegyelem hiányában látja: „*A fegyelem megbontása nélkül sohasem került volna az ország háromnegyedrésze idegen uralom alá [...] A fegyelem az egész társadalmi életnek a bázisa, ahol a fegyelem megszűnik, ott megjelenik az anarchia. Sokszor tapasztaljuk, hogy az a család, melyben fegyelem nincsen, előbb-utóbb tönkremegy. Ugyanazt tapasztaljuk a köz- és magánintézményeknél, szóval: az egész vonalon. S mikor ezt így megállapítjuk, ismét csak oda lendülünk, hogy a magyar királyi államrendőrség kebelében az erkölcsi vasfegyelem honosítandó meg*”.³⁵

Hamar felismerésre került az a tény, hogy a szakszerű szolgálatellátás és az állomány stabilizálása érdekében a végrehajtó rendőrség állományában csak katonai múlttal rendelkező személyeket érdemes alkalmazni. Ez a szemlélet általánosnak mondható a korszak kontinentális rendőrségeinek körében. Török János budapesti főkapitány 1892-ben kiadott szervezeti szabályzata a rendőrséghez történő felvétel egyik kritériumaként határozta meg a közös hadseregben vagy a honvédségnél eltöltött legalább hároméves aktív szolgálatot és a katonai altiszti rang meglétét. Az állománykiegészítés tehát mindig a katonaságból, esetleg a csendőrségtől történt, lehetőség szerint közvetlen módon: „*Aki már egyszer kiment a polgári életbe, az többé-kevésbé megszokta a kényelmet, teste elveszti lassanként a katonaságnál kifejlett rugékonyságát és*

³⁴ RÉDEY Miklós: *A rendőri szolgálat vezérfonala*, Budapest, Pátria, 1916, 23. o.

³⁵ TISZA Miksa: A fegyelem, In. *Rendőrségi Lapok*, 1920/18. szám, 2–3. o.

ellenállóképességét, elszokik a fegyelmezettségtől, ami pedig a rendőrségnél egyike a legfontosabb tényezőknél. Ha nagy meleg van, az árnyékot keresi, télen siet a kályha mellé, szélviharban szalad hazafelé, esőben legalább is a kapu alá húzódik. Pihenőre akkor tér, mikor jól esik és így tovább. Parancsnoktól elszokik. Szóval nem az már, aki a katonaságnál volt”.³⁶ A tapasztalatok azt mutatták, hogy a fizikailag és mentálisan is megterhelő rendőri szolgálatot csak a katonaságnál megedződött személyek bírták ellátni, továbbá a katonai pályáról jelentkező személyek már rendelkeztek olyan alapvető képzettségekkel, amelyek oktatására az újoncképzés során már nem kellett figyelmet fordítani. Ilyen volt a fegyelmezettség és a függőség érzete, a katonása fellépés és a parancsokhoz való idomulás.

A kizárólag a katonaság köréből történő újoncbevitel bevált módszerré vált a rendőrségnél, mindazonáltal olykor problémát jelentett a civilekkel való mindennapi érintkezésben. J. Travers mainzi rendőrtanácsos a rendőrség népszerűvé tételéről és megreformálásáról szóló írásában egyenesen ellenezte a verbuválás ezen formáját, s az őrszemélyzet alapos megrostálását és más körből történő feltöltését javasolta: „*Mert ma a rendőrség őrszemélyzete kiszolgált katonák menhelye. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy a kiszolgálat altisztek egyáltalán alkalmatlanok rendőri őrszolgálatra, hanem azt kell figyelembe venni, hogy az ilyen altisztek, akik éveken keresztül újonczok oktatásával vannak elfoglalva, nem rendelkeznek azzal a finom modorral, amire a rendőrnek első sorban szüksége van. Mert hogy az oktató altisztek katonáéknál nem a legudvariasabban bánnak a legénységgel, azt fölösleges bizonyítani [...] Erről a modorról később bajos leszokni s így az altiszt, mint rendőr is, durva, tapintatlan lesz. Amit húsz*

³⁶ RÉDEY: i. m. (1916) 3. o.

ambíciózus rendőr nagy fáradtsággal kivívott, azt egy ember tapintatlanságával tönkre teheti".³⁷ Travers elismeri ugyan, hogy a rendőrség némely szolgálati ágazata (pl. az őrjárat és az őrszem) megköveteli a katonai kiképzést, a fő hangsúlyt nem erre kell helyezni. Véleménye szerint, ha a katonaságnál letöltött évek után az altiszt egy-két évig polgári foglalkozást űz, sokkal jobban beválhat rendőrként, mert az emberekkel való érintkezést és a jómodort polgári foglalkozásuk ideje alatt természetesen elsajátítják. Rédey elismerte, hogy a parancsoló nyers fellépés és az „altishti Wirtschaft” sok kellemetlenséget okoz nemcsak a rendőrnek, de feljebbvalóinak és előjáróinak is, azonban rendszeres nevelés, lelkiismeretes ellenőrzés, s ha kell, szigorú fegyelemtartás útján megszüntethető ez a rossz szokás.³⁸

A rendőrlegénység képzését és szolgálatellátását felügyelő osztályparancsnokok alkották a rendőrtisztikar felügyelői állománycsoportját (élén a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában működő rendőrfőparancsnokkal), szolgálati helyük a rendőrlaktanyák, tanosztályok és a kerületi kapitányságok voltak. A rendőrfelügyelőket – az eltelt évek tapasztalatai alapján – a közös hadseregben vagy a honvédségnél szolgáló katonatisztek (hadnagyok, főhadnagyok) közül válogatták ki, felvételüket érettségi vizsgához kötötték.³⁹

A rendőri feladatok szaporodásával a testületnek újabb és újabb rendészeti kihívásokkal kellett szembenéznie, amelyre

³⁷ J. TRAVERS: A rendőrség népszerűsítése, In. *Rendőri Lapok*, 1894/10. szám, 2. o.

³⁸ RÉDEY: i. m. (1916) 4. o.

³⁹ DORNING Henrik: *A rendőrség intézményének fejlődése. Különös tekintettel a magyar királyi állami rendőrségre és a magyar rendőri szakoktatásra*, Budapest, Budapesti Hírlap Ny., 1922, 12. o.

válaszul speciális feladatokat ellátó egységek létrehozására került sor. Ilyen volt az 1930-as években megalakult karhatalmi zászlóalj is, amely klasszikus példája a rendőrség katonai aspektusának. A karhatalmi alakulatok a nagyobb utcai tüntetéseken és más tömegmegmozdulásokon láttak el beavatkozó rendőri feladatokat. A gazdasági válság időszakában, a politikai mozgalmak, valamint a munkás- és diáktüntetések felerősödésével ki kellett terjeszteni a karhatalmi készültséget Budapesten. 1928. január 8-án karhatalmi század létesült, amelynek egyedüli feladata az ismétlődő utcai zavargások alkalmával a rend helyreállítása és fenntartása volt. A század továbbfejlesztésére 1934. április 16-ától, megkétszerezett létszámmal hozták létre Ferenczy Tibor főkapitány tervei alapján a karhatalmi zászlóaljat. A kiválóan képzett, átütő erejű és gyors mozgású csapat korábbi funkciója azzal bővült, hogy a zászlóalj kötelékébe beosztott rendőrök kiképzést nyerjenek a különleges beavatkozó- és őrszemszolgálatra.⁴⁰

Az utánpótlásként a tanosztálytól kikerülő, fiatal ideiglenes minősítésű rendőrök szolgálatuk első éveiben mindannyian a karhatalmi zászlóaljhoz kerültek. *„Ez a tény a kiképzésnek, illetve továbbképzésnek olyan széles lehetőségeit nyitja meg, hogy ennek értéke és fontossága eléggé fel nem becsülhető. Úgy a testületnek, mint a fővárosnak igen számottevő nyeresége az, hogy fokozatosan olyan rendőrök kerülnek majd ki őrszemszolgálatba, akik gyakorlati és elméleti tudás, rátermettség és szakképzettség tekintetében a világ legjobb rendőreivel is felvehetik a versenyt.”* – írta a zászlóaljat

⁴⁰ BORBÉLY Zoltán, KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*, Budapest, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, 1942, 111. o.

méltató egyik újságcikk.⁴¹ Korábban, ha gyors és nagyszámú utánpótlásra volt szükség, háromhónapos tanfolyamokról kellett őrszemre állítani a rendőröket. A még folyamatban lévő kiképzésről utcára küldött, tapasztalatlan közegek ellen több feljelentés és panasz érkezett, amelyek később, a kiképzés időtartamának fokozatos meghosszabbításával arányosan csökkentek, s ugyanilyen kedvező állapotokat biztosított a karhatalmi zászlóaljnál eltöltött idő. ⁴² Az ide beosztott őrszemélyzet a szigorúbb felvételi követelményeknek köszönhetően fiatal, rátermett, válogatott rendőrökből állt. A zászlóaljhoz csak a katonaeveit leszolgált, 26 évnél fiatalabb, legalább 170 cm-es testmagassággal rendelkező, írni-olvasni kiválóan tudó fiatalember nyerhetett felvételt. Az állomány tagjai állandóan a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában tartózkodtak, ahol a zászlóaljparancsnokság előre elkészített oktatási terv szerint foglalkoztatta őket: *„Reggel 8 órakor kürtszó jelzi a kiképzés kezdetét és a foglalkoztatás kisebb szünetekkel délután 5 óráig tart. [...] Az elméleti oktatásan azt a tananyagot és azokat a tantárgyakat ismétlik, amelyeket rendőreink a rendőrképző oktatás során sajátítottak el. [...] ugyanakkor tanulják a közben megjelenő rendőri vonatkozású törvényeket, kormányrendeleteket, fővárosi és rendőrhatósági szabályrendeleteket. A gyakorlati kiképzés, természeténél fogva, teljes ellentéte az elméletinek. Ekkor gyakorolják be, [...] hogyan és mikor használják a rendőrbotot⁴³, a kardot, a*

⁴¹ BENEDEK Géza: A karhatalmi zászlóalj, In. *Magyar Rendőr*, 1934/1. szám, 14. o.

⁴² Uo.

⁴³ A budapesti rendőrségnél először 1932-ben, a karhatalmi század tagjainál, majd egy évvel később az egész őrszemélyzetnél rendszeresítették a gumibotot, amely elnevezésével ellentétben csak egynegyedrészt volt gumianyagú, a többi töltőanyaga fából és vászomból állt. BORBÉLY, KAPY: i. m. (1942) 102. o.

*pisztolyt, karabélyt. Gyakorolják a gépfegyver és golyószóró, valamint a páncélcocsi használatát és kezelését”.*⁴⁴

A végrehajtó rendőrség katonai mintára történő szervezésének megindoklásánál a rendőri vezetők gyakran a tömegkezelés és a sajátos magyar nemzetkarakter példáját hozták fel. Rédey Miklós szerint a rendőrségnek „*polgári természeténél fogva [...] éppen nagyobb mozgalmak keletkezésénél fölötte nehéz a feladata, mert bizony a főváros közönsége a nehezen policziálható nagyvárosi nép közé tartozik [...] A vezetők tapintatossága, eszélyes és erélyes fellépése szükséges mindenkor ahhoz, hogy a polgári természetű rendőrségnek árnyoldalait lehetőleg csekélyre apasszák le – ami a legtöbbször sikerült is*”.⁴⁵ Az amerikai Raymond Fosdick európai rendőrségekről szóló, 1914-ben kiadott tanulmánykötete is tartalmaz egy olyan interjúteredéket, amelyben Boda Dezső főkapitány a magyar nemzet történeti fejlődésével és hagyományával magyarázza a civil tömegek mentalitását, amelyre csakis erélyes, katonás reakció adható: „*A mi lakosságunk túl robbanékonny. Egy polgári rendőrtestület, vagy egy olyan rendőri erő, amelyet civilek felügyelnek, összeomlana.*” Egy meg nem nevezett államtitkár-helyettes hozzáfűzte: „*Egy olyan országban, ahol a nagyközönség megtanulta szabályozni magát, nincs szükség hatalmas rendőrségre. Önök, angolszászok, megtanulták az önkontrollt; a mi népünk nem.*”

Az 1930-as évek második felétől a budapesti államrendőrség katonai vonásai egyre nagyobb mértékben erősödtek fel. Az 123.400/1936. B. M. sz. rendelet módosította az őrszemélyzet előléptetési szabályait. Próbarendőrnek 26 éves korig bezárólag lehetett jelentkezni, a katonaviseltségen és

⁴⁴ BORBÉLY, KAPY: i. m. (1942) 111–112. o.

⁴⁵ RÉDEY: i. m. (1894) 6. o.

az erős fizikumon túl új kritériumként jelentkezett a nőtlen családi állapot és a legalább 170 cm-es testmagasság.⁴⁶ Az egyéves időtartamra bővült rendőrképesítő tanfolyam végeztével a vizsga gyakorlati része az alábbi tárgyakkól állt:

- gumibot használata
- kardvívás és kardforgató gyakorlatok
- csapatgyakorlati kiképzés a honvédség gyakorlati szabályzata alapján, az újonckiképzéstől a zárt századig bezárólag (töltés, tüzelési fogások puskával egyenként és zárt csapatban, valamint záróvonal-alakítási gyakorlatok)
- pisztolygyakorlati kiképzés egyenként és zárt osztágban (töltés, tüzelési fogások gyakorló- és élestölténnel)
- céllövészet élestölténnel, puskával és pisztollyal a katonai lőtéren
- sportoktatás keretében úszás, kerékpározás, evezés, atlétika, szertorna és birkózás
- gyakorlati őrszemszolgálat a kiképzés 6. hónapjától kezdve 5 hónapon át, rendszerint szombat délután 4 órától vasárnap reggel 8 óráig, nagyforgalmú őrszemkeretekben szolgálatot teljesítő őrszemes rendőrök mellett)⁴⁷

A rendőrség identitástudata igyekezett a katonaihoz idomulni, a rendőr magára állandóan fegyverben és harcban álló katonaként tekintett. Ezt az önazonosságot a második világháború kitörése csak erősítette: „*A rend katonái vagyunk,*

⁴⁶ A m. kir. rendőrség őrszemélyzetének előléptetési szabályzata 123.400/1936. B. M. számú rendelet.

⁴⁷ A m. kir. rendőrőrszemélyzet rendőrképesítő, előkészítő és altisztképző tanfolyamainak szervezeti és tanulmányi szabályzata 142.112/1937. B. M. számú rendelet.

a béke harcosai. Ha valaki figyelemmel kíséri a most folyó háborút, meggyőződhetik arról, hogy a rendőrségek a küzdő haderőknek részei, hol szervezetszerűen, máshol az élet és háború által parancsolt helyzet folytán. Annak a túlzott kiemelése, hogy »polgári« testület vagyunk, ma semmivel sem indokolt és nem is célszerű. Ha valahol férfias katonai erényeket nevelni és edzeni kell, úgy arra nálunk van szükség. Napjainkban és jövő állami életünkben pedig különösen».⁴⁸ Az idézetben némi pejoratív felhanggal rendelkező „polgári” jelzót végül az 1944. évi 2300. számú miniszterelnöki rendelet⁴⁹ törölte el, amely a Magyar Királyi Rendőrséget katonailag szervezett testületté alakította át, új korszakot teremtve a magyar rendőrség történetében.

⁴⁸ BODNÁR József: Az egyenruhánkról, In. *Magyar Rendőr*, 1940/23. szám, 284. o.

⁴⁹ A m. kir. rendőrség átszervezéséről 2.300/1944. B. M. számú rendelet.

